

УДК 81255.2:622

Дмитренко О.В., Стрільчук О.С., Рибалко М.О.
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕСТУ НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті проаналізовано використання перекладацьких граматичних трансформацій при перекладі науково-технічних текстів із нафтогазової галузі. Автори схарактеризували види труднощів перекладу науково-технічних текстів, визначили сутність поняття «граматична перекладацька трансформація». Також з'ясовано складність вибору оптимального граматичного еквівалента та проведено кількісний і якісний аналіз знайдених граматичних перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: граматичний еквівалент, зіставний метод перекладу, контекстна семантика, науково-технічний текст, перекладацькі трансформації.

Dmytrenko O.V., Strilchuk O.S., Rybalko M.O.
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

SPECIFICS OF USING GRAMMATICAL TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS OF THE OIL AND GAS INDUSTRY

Summary. The article analyzes the use of translation grammatical transformations in translation of scientific and technical texts of the oil and gas industry. The authors described the types of translation difficulties of scientific and technical texts, determined the essence of the concept of "grammatical translation transformation". Also, the difficulty of choice of the optimal grammatical equivalent has been determined and the quantitative and qualitative analysis of the found grammatical translation transformations has been carried out.

Keywords: grammatical equivalent, comparative translation method, context semantics, scientific and technical text, translation transformations.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови. Навпаки, це нелегкий процес, що містить низку труднощів, які повинен долати перекладач. Одним із способів, які сприяють перекладачеві, є трансформації.

У процесі перекладу часто виявляється неможливим використати відповідність слів і виразів, які дає словник. У подібних випадках ми вдаємося до трансформаційного перекладу, що полягає в перетворенні внутрішньої форми слова або словосполучення, або ж її повній заміні для адекватної передачі змісту висловлення. Досягнення адекватності перекладу пов'язане з умінням правильно ідентифікувати перекладацьку проблему, і здійснювати необхідні перекладацькі трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вирішенні проблеми використання граматичних перекладацьких трансформацій брали участь відомі зарубіжні та вітчизняні науковці: Борисова Л.І., Бреус Є.В., Кияк Т.Р., Корунець І.В., Максимов С.Є., Підгорна А.Б. та інші. Зокрема, Миньяр-Белоручев Р.К. досліджував теорію і методи перекладу, Карбан В.І. аналізував граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми при перекладі англійської наукової і технічної літератури. Особливості перекладу загальної та загально наукової лексики з англійської мови на українську розглядала Борисова Л.І. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів буди предметом наукових пошуків Колесник А.О.

Лощенова І.Ф. та Нікішина В.В. розглядали перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. Підгорна А.Б. з'ясовувала проблему перекладу слів із різним об'ємом значення в науково-технічних текстах. Особливості перекладу загальної та загально наукової лексики з англійської мови на українську розглядала Борисова Л.І.

Але попередні дослідження з даної проблематики не знайшли відображення на матеріалі текстів нафтогазової галузі. У зв'язку з цим актуальність статті обумовлено необхідністю вивчення на даному етапі науки проблем використання граматичних перекладацьких трансформацій під час перекладу текстів нафтогазової галузі у зв'язку з підвищенням ролі науково-технічного перекладу та необхідністю узагальнити здобуті іншими науковцями дані та досвід.

Ціль та завдання. Метою даної статті є аналіз використання перекладацьких граматичних трансформацій при перекладі науково-технічних текстів із нафтогазової галузі. Відповідно до поставленої мети основними завданнями роботи є:

- 1) характеризувати види труднощів перекладу науково-технічних текстів;
- 2) визначити сутність поняття «граматична перекладацька трансформація»;
- 3) схарактеризувати складність вибору оптимального граматичного еквівалента;
- 4) провести кількісний та якісний аналіз знайдених граматичних перекладацьких трансформацій;

Виклад основного матеріалу. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу та збіль-

шення потоку інформації, вимагає від сучасного перекладача швидкого та якісного виконання адекватного перекладу технічної документації. З огляду на необхідність досягнення перекладацької еквівалентності, точності та відповідності нормам у перекладі науково-технічних текстів актуальною є проблема дослідження особливостей перекладацьких трансформацій та їх використання у перекладі з англійської мови на українську.

Перекладач наукової і технічної літератури повинен добре володіти не тільки відповідними мовами і тематикою, а й науковим мисленням, логічними категоріями тієї чи іншої галузі. З цього також випливає можливість виявлення основних конкретних закономірностей перекладу наукової і технічної літератури, що забезпечують основну задачу перекладу – ясну і чітку інформацію. Більш того, можна стверджувати, що в деяких випадках переклад наукового і технічного тексту повинен перевершувати оригінал. Це парадоксальне твердження цілком обґрунтовано і впливає як природний наслідок двох вимог, що пред'являються до перекладача наукової і технічної літератури: а) переклад повинен бути точним, тобто передавати саме те, що міститься в оригіналі – не більше, не менше; б) в перекладі повинна бути ясність і чіткість – незалежно від ступеня ясності першоджерела. Від досвідченого перекладача можна очікувати, що він викладе думка автора на хорошому мовою, з використанням всіх елементів, властивих англійської формально-логічному стилю, коротко, чітко і максимально логічно обґрунтовано. Подібна робота перекладача і призводить до того, що переклад стає краще оригіналу [5, с. 49].

Переклад наукової і технічної літератури – це складний, кропіткий, розрахований на самостійну працю плід напруженої дослідницької роботи в галузі мови і конкретної спеціальності. Для виконання такої роботи бажано, щоб перекладач мав виключно високу кваліфікацію: досконало володів мовою наукової і технічної літератури, як оригіналу, так і перекладу. Вважається, що важливіше добре знати мову, якою робиться переклад, ніж ту, з якої перекладають [6, с. 175].

Проблеми загальнонаукової лексики – її складу, особливостей функціонування, контекстної семантики, специфіки перекладу з однієї мови на іншу в даний час ще недостатньо вивчені і розроблені. Важливість і необхідність дослідження комплексу проблем, пов'язаних з вивченням загальнонаукової лексики, стають особливо очевидними як при безпосередньому виконанні, так і при осмисленні проблем науково-технічного перекладу, в процесі якого здійснюється комунікативно-рівноцінна передача інформації з однієї мови на іншу. Л.С. Бархударов називав чотири типи перетворень (трансформацій), що мають місце в ході роботи над перекладом. Це перестановки, заміни, опущення і додавання [1, с. 56].

Прийоми, використовувані при перестановці – це зміна порядку розташування компонентів складного пропозиції, а також зміна місця слів і словосполучень. До прийомів заміни

Л.С. Бархударов відніс компенсацію, синтаксичні заміни в структурі складного речення, заміну частин мови, компонентів пропозиції і слівосполучення, конкретизацію і генералізацію, членування і об'єднання пропозиції, заміну причини наслідком (і навпаки), антонімічний переклад. Опущення і додавання мають відповідні типи трансформацій – опущення і додавання [1, с. 62].

Також необхідно підкреслити, що в системі Л.С. Бархударова перетворення генералізації і конкретизації, відносяться до заміни, оскільки при цьому відбувається заміна елемента мови початкового тексту [1, с. 78].

Слід зазначити, що переклад повинен бути точним, тобто передавати саме те, що міститься в оригіналі – не більше, не менше. В перекладі повинна бути ясність і чіткість – незалежно від ступеня ясності першоджерела. Проблеми загальнонаукової лексики – її складу, особливостей функціонування, контекстної семантики, специфіки перекладу з однієї мови на іншу в даний час ще недостатньо вивчені і розроблені.

Нами було перекладено науково-технічний текст із нафтогазової галузі, в якому було знайдено та опрацьовано граматичні перекладацькі трансформації. Ми розподілили їх на чотири групи відповідно до методу, використаного для їх перекладу: метод перестановки, метод заміни, додавання, та метод опущення.

Розглянемо їх більш детально. Перестановка – це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні. Причини застосування перестановок полягають в різниці систем англійської і української мови, насамперед, це відсутність в українській мові жорсткого порядку слів, як це є в англійській мові.

The beginning of modern marine drilling was in 1938 – сучасне морське буріння розпочалося у 1938 році.

Because of the uncertainty as to how reservoirs are shaped or confined – Через невизначеність щодо форми чи меж покладів.

This slow, limited depth method, which is seldom used, involves crushing rock – Цей дуже рідко використовуваний, повільний та обмежений у глибині метод являє собою дроблення породи.

Considerable work is required to drill even a shallow well – Для буріння навіть дрібної свердловини потребується значна робота.

The square kelly has a mud swivel on the top which is connected to blow out preventors – Зверху у квадратних робочих трубах є вертлюг для буріння з промивкою буровим розчином, з'єднаний з запобіжниками вибуху.

Caustic soda is often added – Часто додають каустичну соду.

Jets of mud may be applied under pressure at the bottom of the hole to aid in drilling – Для полегшення буріння на дні свердловини можуть застосовуватися потоки бурового розчину під тиском.

Метод заміни включає в себе зміну роду і відмінка іменника, перехід з однини до множини, заміна пасивної конструкції активною

чи навпаки, заміна інфінітивної чи герундіальної конструкції підрядним реченням. Деякі слова в англійській мові мають більшу палітру відтінків значень, яких не має український словник, отже при перекладі речень з такими словами доводиться замінювати відсутні слова найближчими за значенням. В цих трансформаціях беруть участь всі частини мови, всі члени речення і всі синтаксичні конструкції, що і пояснює їх численність і різноманітність.

After the drilling is completed – Після завершення буріння.

Shipped-on-shore – відправляються на берег.

Typically, with deep water floating platform drilling, the well head equipment is lowered to the ocean floor and sealed to the well casing – Як правило, під час буріння свердловини на глибині, бурове обладнання на плавучій платформі занурюють на дно океану та закріплюють до корпусу свердловини.

Off shore operations – Морські Операції.

The columns of ten hold the crude oil – У колонах часто зберігають сирову нафту.

Because of the uncertainty as to how reservoirs are shaped or confined – Через невизначеність щодо форми чи меж покладів.

As the hole deepens – по мірі поглиблення свердловини.

May even result in the loss of the well – може навіть унеможливити подальше використання свердловини.

Додавання – це граматична трансформація, внаслідок якої у перекладі збільшується кількість слів, словоформ чи членів речення, експліцитно розкриваючи те, що в оригіналі виражено граматично. Під час перекладу науково-технічних текстів із нафто-газової галузі дуже часто трапляються випадки, коли певний термін в англійській мові не має конкретного відповідника в українській. В такому випадку перекладач може звертатися до описового чи зіставного методу перекладу.

Jack-ups (on legs) – Платформи, що піднімаються автоматично (на підпорах).

Whose legs are jacked up for towing – чий опору (ноги) складені (підняті) для буксирування.

Exploratory wells which are drilled in areas where neither oil nor gas has been previously found are called «wild cats» – Розвідувальні свердловини, які буряться в районах, де раніше не було виявлено ні нафти ні газу, називають «свердловиною навмання».

Multiple completion wells – Мультипластові свердловини.

Mudmixer – змішувач бурового розчину.

Used for fishing – використовуються для ловильних операцій.

(jack knife) – (мі, що можуть складатися і розкладатися).

Casing and cementation – Обсадні труби та цементация.

Square kelly – квадратна робоча труба.

Extended-reach drilling – Буріння з великим відхилом від осі свердловини.

The process is reversed – процес повторюється в зворотному порядку.

Where it is filtered and recirculated – де він фільтрується і процес повторюється.

Following the analysis of geological data – Після аналізу геологічних даних.

Because of the uncertainty as to how reservoirs are shaped or confined – Через невизначеність щодо форми чи меж покладів.

Опущення – це процес протилежний додаванню, при якому в перекладі вилучається певний мовний елемент. Мова йде про опущення в перекладі надлишкових мовних одиниць. В більшості випадків це елементи, які відносяться до структури мови.

Fixed on site platforms – Стационарні платформи.

A well which does not find any oil or gas, or finds too little to produce economically, is called a «dry hole» – Свердловина, що не знаходить нафти або газу взагалі, або знаходить замало для вигідного виробництва, називається «сухою».

There is no way to control – неможливо контролювати.

Підсумовуючи, можна впевнено зазначити, що частота використання методу перестановки становить 21%, методу заміни 25%, додавання 43% і опущення 11%. Беручи до уваги отримані дані, стає можливим стверджувати, що при перекладі метод додавання є найбільш використовуваним, а метод опущення є найменш використовуваним.

Висновки і пропозиції. В ході нашої роботи встановлено, що адекватність перекладу – це функціональна відповідність перекладу крізь його еквівалентність. Еквівалентність – це особливий випадок адекватності. З'ясовано, що адекватним визнається такий переклад, в якому передані усі тонкощі сфери, пов'язаної з цим текстом. Вимога адекватності носить не максимальний, а оптимальний характер: переклад повинен оптимально відповідати певним умовам і завданням.

У ході дослідження робіт інших науковців з даного питання було встановлено, що під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення елементів, що беруть участь в організації тексту. Виявлено декілька груп труднощів, пов'язаних з перекладом науково-технічних текстів з англійської на українську мову. Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів. Було визначено поняття перекладацьких трансформацій – вони являють собою особливий вид міжмовного перефразування, яке має суттєві відмінності від трансформацій в рамках однієї мови. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу передбачає не просто вживання в перекладі форм мови перекладу, а відмова від використання форм аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші. Спираючись на роботи інших учених у даній галузі, ми виділили чотири види граматичних трансформацій: перестановку, заміну, додавання та опущення.

Матеріал статті може стати підґрунтям для подальшого дослідження з даної проблематики та бути використаним перекладачами під час перекладу науково-технічних текстів із нафто-газової сфери.

Список літератури:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Борисова Л.І. Особливості перекладу загальної та загально наукової лексики з англійської мови на українську. Москва : ВЦП, 2000. 171 с.
3. Бреус Є.В. Основи теорії та практики перекладу з англійської мови на українську : Учбовий посібник. Москва : УРАО, 2000. 208 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
5. Колесник А.О., Белікова О.Ф. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2010. Вип. 1. С. 719–727.
6. Корунець І.В. Теорія та практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2007. 446 с.
7. Лощенова І.Ф. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу / І.Ф. Лощенова, В.В. Нікішина. Ніжин, 2014. 324 с.
8. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : Навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2006. 157 с.
9. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 290 с.
10. Підгорна А.Б. Переклад слів із різним об'ємом значення в науково-технічних текстах. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1. Запоріжжя, 2010. С. 251–255.